

Теоретико-методологічна модель криміналістики та її нові напрями

Валерій Шепітько *

* Д-р юрид. наук, професор, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0719-2151>, e-mail: Shepitko.valery@gmail.com

DOI: 10.32353/khrife.3.2021.02 УДК 343.98

Надійшло 28.11.2021 / Рецензовано 30.11.2021 / Прийнято до друку 01.12.2021 /
Доступно онлайн 30.12.2021

За мету поставлено з'ясувати тенденції розвитку криміналістики в глобалізованому світі, окреслити її межі, спрогнозувати появу нових напрямів і схарактеризувати їх.

Досліджено теоретико-методологічну модель криміналістики, простежено тенденції й особливості формування криміналістики в сучасних умовах. Розглянуто формування внутрішньої структури криміналістики (її системи), визначено зв'язок з іншими науками (природничими, гуманітарними, соціальними, формальними), встановлено співвідношення із судовими науками (судовою медициною, судовою токсикологією, судовою психологією, судовою хімією та ін.), а також судовою експертологією. Звернено увагу на спрямованість вектора криміналістики України до єдиного криміналістичного європейського простору. Обґрунтовано необхідність започаткування у структурі криміналістики нового розділу — криміналістичної стратегії.

Розглянуто особливості виникнення, формування й розвитку нових галузей (напрямів) криміналістики: змагальної, судової, медичної, генотипоскопічної, аерокосмічної, комп'ютерної (цифрової) і ядерної. Аргументовано необхідність застосування криміналістичних знань різними сторонами кримінального судочинства як під час досудового розслідування, так і в процесі судового розгляду. Суб'єктами застосування криміналістичних знань має бути не тільки слідчий, а й прокурор, слідчий суддя, дізнавач, детектив, суддя, адвокат.

Виникнення нових галузей криміналістики пов'язане з науково-технічним прогресом, появою новітніх технологій,

необхідністю роботи зі специфічними слідами та складнощами збирання й дослідження доказів. Особливу увагу приділено розвитку та становленню медичної, цифрової та ядерної криміналістики.

Ключові слова: криміналістика; модель криміналістики; судові науки; галузі криміналістики; медична криміналістика; цифрова криміналістика; ядерна криміналістика.

Постановка наукової проблеми

Наприкінці XIX століття засновник криміналістики Г. Гросс уважав криміналістику допоміжною щодо кримінального права й визначав її як учення про реалії кримінального права. Однак зауважував, що кримінальне право та криміналістика співвідносні так само, як патологічна анатомія та хірургія. Якщо патологічна анатомія вивчає хвороби людського організму і певним чином їх систематизує, то хірургія намагається усунути ці хвороби... Так само і криміналістика має йти власним шляхом¹, зумовленим протидією кримінальним правопорушенням і/або їх нейтралізацією.

У сучасних реаліях можна констатувати стан, тенденції й перспективи розвитку криміналістики. У цьому сенсі простежується формування внутрішньої структури криміналістики (її системи), зв'язок з іншими науками (природничими, гуманітарними, соціальними, формальними), співвідношення із судовими науками (судовою медициною, судовою токсикологією, судовою психологією, судовою хімією та ін.) і судовою експертологією. Зокрема, криміналістика

й судові науки є відображенням різного розвитку науки, що формувалася в різних школах (і, відповідно,— наукових напрямках) із використанням тих правових, технічних, тактичних та методичних можливостей, які мали в арсеналі її кращі представники².

Аналіз основних досліджень і публікацій

Науковим підґрунтям цього дослідження є праці відомих вітчизняних і зарубіжних учених-криміналістів у галузі фундаментальних проблем криміналістики, судових наук та судової експертизи: Р. Акерманна, Г. Гросса, В. Журавля, О. Ключова, В. Курапки, Е. Локара, Г. Малевські, Ж. Метенка, О. Самойленко, П. Саукко, Е. Сімакової-Єфремян, Б. Холиста, Д. Цехана, М. Шепітька, В. Юсупова та ін. Криміналістичні знання відображають певні тенденції сучасного глобалізованого світу. Останнім часом здійснено спроби дослідити розвиток криміналістики в європейських країнах і систематизувати зміну її парадигми³. Простежується також зміна вектора криміналістичних досліджень в Україні, наближення його до єдиного європей-

- 1 Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. Новое изд., перепеч. с изд. 1908 г. Москва, 2002. С. VIII, IX.
- 2 Шепітько М. В. Концептуальні засади розвитку криміналістики та судових наук. *Архів кримінології та судових наук* : наук. журн. 2020. № 1. С. 89.
- 3 Див.: Ackermann R., Kurapka V. E., Malewski H., Shepitko V. Schaffung eines einheitlichen europäischen Kriminalistischen Raumes: Die Tätigkeit öffentlicher Organisationen zur Stärkung der internationalen Beziehungen. *Kriminalistik*. 2020. Is. 6. P. 355—363.

ського простору ⁴. Підтвердженням прогресивних тенденцій у розвитку криміналістики є її розгляд в системі юридичних наук ⁵ і формування доктрини криміналістики й судової експертизи ⁶.

Саме ці обставини зумовили актуальність та своєчасність обраної проблематики й необхідність проведення цього наукового дослідження.

Мета роботи

Мету статті зумовлено потребою визначити теоретико-методологічну модель криміналістики, з'ясувати тенденції її розвитку в глобалізованому світі, окреслити її межі та спрогнозувати появу нових напрямів. Поставлено за мету визначити причини виникнення нових напрямів криміналістики та схарактеризувати їх.

Викладення основного матеріалу дослідження

У сучасному вигляді система криміналістики охоплює чотири розділи: 1) загальну теорію криміналістики;

2) криміналістичну техніку; 3) криміналістичну тактику; 4) криміналістичну методіку. Водночас останнім часом у структурі криміналістики запропоновано виокремити ще один розділ — «Криміналістичну стратегію». Потребу в такому розділі обґрунтувала німецька школа криміналістики наприкінці ХХ ст. ⁷. Криміналістичну стратегію визначено як сферу знань із протидії злочинності криміналістичними засобами на віддалену перспективу ⁸. Криміналістична стратегія є окремим розділом криміналістики (*Criminalistics*), системою криміналістичних засобів з організації та планування протидії злочинності загалом.

У східноєвропейській школі — це окрема категорія, напрям і найвищий рівень застосування криміналістичної тактики (*Criminalistic tactics*) ⁹. У цьому контексті литовські криміналісти справедливо зауважують, що стан громадської безпеки й загрози останніх десятиліть виявили потребу не лише в посиленні міжнародного співробітництва, а й у якісно новому рівні міжнародної криміналістичної політики, що неможливо без концептуальних досліджень,

4 Див.: Журавель В. А., Шепітько В. Ю. Розвиток криміналістики та судової експертизи в Україні: наближення до єдиного європейського простору / Правова наука України: сучасний стан, виклики та перспективи розвитку : монографія. Харків, 2021. С. 651—669.

5 Див.: Правова доктрина України. У 5 т. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. Харків, 2013. С. 865—1064 ; *Ukrainian Legal Doctrine in Five Volumes. V (2): Judicial Law, Penal Law, and Forensic Legal Sciences*. Ed. by V. Ia. Tatsyi and V. I. Borysov. London, 2018. P. 163—319.

6 Див.: Шепітько В., Шепітько М. Доктрина криміналістики та судової експертизи: формування, сучасний стан і розвиток в Україні. *Право України*. 2021. № 8. С. 12—27 ; Ключев О., Сімакова-Єфремян Е. Доктринальні підходи до судової експертизи в Україні. *Там само*. С. 28—43 ; Юсупов В. Історія формування доктрини криміналістики в Україні. *Там само*. С. 44—64 та ін.

7 Шепітько В. Ю., Журавель В. А., Коновалова В. О. та ін. Криміналістика : підручник. У 2 т. Т. 1 / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків, 2019. С. 252—254.

8 Там само. С. 252.

9 Шепітько В., Шепітько М. Кримінальне право, криміналістика та судові науки : енциклопедія. Харків, 2021. С. 113, 114.

науково обґрунтованих прогнозів і розроблення на їх підставі рекомендацій¹⁰.

Криміналістика й доказове право, проблеми формування змагальної криміналістики

Криміналістика — це наука про закономірності злочинної діяльності та її відображення в джерелах інформації¹¹. До предмета криміналістики традиційно належать закономірності, пов'язані з процесами доказування (збиранням, дослідженням, оцінюванням і використанням доказів).

Криміналістика — це наука про формування доказової інформації. Існує аксіома, свого часу запропонована доктором Е. Локаром (принцип Локара), що «кожний контакт — залишає слід»¹². Можна констатувати, що будь-яке кримінальне правопорушення завжди залишає сліди (матеріально-фіксовані, ідеальні, віртуальні або електронні). Тому розслідування й судовий розгляд мають відбуватися шляхом пізнання події, що сталася, засобами криміналістики в обумовленому законом порядку. У цьому сенсі суттєвий вплив на розвиток криміналістики мають зміни кримінального процесуального законодавства, реформування органів кримінальної юстиції й органів правопорядку.

Застосування криміналістичних знань відбувається під час пізнання події, установлення винуватців і фактів, доказування. Доказування як пізна-

вальний процес передбачає постановку мети, використання засобів і досягнення результату. Із позицій логіки, доказування — це процес мислення, єдиний за своєю сутністю (незалежно від предмета розумової діяльності). Інститут доказування має містити відповіді на такі питання: 1) у чому полягає сутність доказів і доказування; 2) якими є мета й предмет доказування; 3) що є психологічними основами доказування; 4) які існують джерела, способи та засоби доказування.

Окремі науковці вважають, що мета в сучасному кримінальному процесі може бути адресована лише стороні обвинувачення й суду. У такій концепції захисникам найчастіше відведено негативну роль, пов'язану з перешкоджанням досягненню цілей правосуддя. Такий підхід є помилковим. На нашу думку, у сучасних умовах доцільно ставити питання про необхідність формування й запровадження змагальної криміналістики. Напрацювання криміналістики мають бути затребувані не лише стороною обвинувачення, а й стороною захисту.

Літературні джерела рясніють пропозиціями про необхідність криміналістичного забезпечення прокурорської, судової й адвокатської діяльності¹³. В умовах сьогодення суб'єктом застосування криміналістичних знань має бути не лише слідчий, а й прокурор, слідчий суддя, дізнавач, детектив, суддя, адвокат.

10 Курапка В. Э., Малевски Г. Научная концепция криминалистической политики в стратегиях органов правопорядка как инновационный прорыв в обеспечении создания общего европейского криминалистического пространства. *Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці, судовій експертизі та юридичній практиці* : мат-ли міжнар. «кругл. столу» (Харків, 12.12.2019). Харків, 2019. С. 85.

11 Велика українська юридична енциклопедія. У 20 т. Т. 20: Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія / редкол.: В. Ю. Шепітько (голова) та ін. Харків, 2018. С. 428, 429.

12 Шепітько В., Шепітько М. Кримінальне право ... . С. 271, 272.

13 Шепітько В., Шепітько М. Доктрина криміналістики ... . С. 16.

Сьогодні сторони кримінального провадження мають різні можливості у застосуванні криміналістичних знань. Стаття 93 Кримінального процесуального кодексу України (далі — *КПК України*)¹⁴ містить диспропорції тих правових засобів, які законодавець надав сторонам кримінального провадження для збирання доказів. Надавши стороні захисту право збирати докази, законодавець істотно обмежив її в засобах реалізації цього права.

Маємо констатувати, що, ініціюючи проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій (клопотання), сторона захисту фактично збирає докази. Окрім того, у ч. 8 ст. 95 КПК України зазначено, що сторони кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право отримувати від учасників кримінального провадження та інших осіб за їх згодою пояснення, які не є джерелом доказів.

Змагальним кримінальним провадженням зумовлено класичне правило, що фактичні дані набувають свого доказового значення лише в суді. Тому доцільно говорити про необхідність формування судової криміналістики як окремої галузі криміналістичної науки, пропонування криміналістичних рекомендацій для учасників судового розгляду, розроблення тактичних прийомів проведення судових дій (зокрема, перехресного допиту), а також криміналі-

стичних методик розгляду різних категорій кримінальних справ.

Згідно з європейськими стандартами доказами можна визнати лише ті дані, що здобуто (перевірено) судом за присутності сторін, які мають змогу брати участь у дослідженні предметів і/або документів, у допитах тощо¹⁵. Під час досудової процесуальної діяльності кожна сторона повинна збирати свої відомості про факти, котрі вона збирається використовувати в суді, щоби перекопати суд визнати їх доказами¹⁶.

Докази в їх процесуальному та пізнавальному значенні з'являються лише в суді після їх безпосереднього дослідження¹⁷. Виникає питання щодо процесу формування доказової інформації, пізнавальної цінності фактичних даних, отриманих під час досудового розслідування та процесуальної регламентації доказування на різних стадіях кримінального провадження.

У ст. 23 КПК України на рівні засади кримінального процесу встановлено вимогу про безпосередність дослідження показань, речей і документів судом, а в ч. 2 цієї статті зазначено, що *«не можуть бути визнані доказами відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, крім випадків, передбачених цим Кодексом»*. У ч. 4 ст. 95 КПК України передбачено, що *«суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання»*.

14 Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 26.11.2021).

15 Карабут Л. В. Щодо формування доказів під час досудової кримінальної процесуальної діяльності за новим КПК. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2012. № 1(5). С. 10.

16 Там само.

17 Лукашевич В. Г. Докази та доказування в кримінально-процесуальному та криміналістичному вимірі. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2016. № 1 (51). С. 76. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drp_2016_1_16 (дата звернення: 28.11.2021).

Водночас сьогодні процесуальний закон уже на стадії досудового розслідування вживає термін «докази». У ч. 1 ст. 94 КПК України «Оцінка доказів» зазначено, що слідчий, прокурор за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожен доказ із погляду належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів — із погляду достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення.

Використання терміна «докази» простежується й у решті статей КПК України, що регламентують порядок досудового розслідування. Так, у ст. 276 до випадків повідомлення про підозру, окрім інших, належить «наявність достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення». У п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК України зазначено, що кримінальне провадження, крім інших випадків, закривають, якщо не встановлено достатніх доказів для доведення винуватості особи в суді й вичерпано можливості їх отримання. У ст. 287 КПК України обов'язковими реквізитами клопотання прокурора про звільнення від кримінальної відповідальності названо докази, які підтверджують факт вчинення особою кримінального правопорушення (п. 6 ч. 1). Під час відкриття сторонами кримінального провадження матеріалів досудового розслідування законодавець знову в ч. 1 ст. 290 КПК України використовує цей термін, визнавши зібрані під час досудового розслідування докази достатніми для складання обвинувального акта.

У криміналістичному сенсі лексичні словосполучення «фактичні дані (обставини)», «відомості, що містяться у показаннях», «відомості, отримані під час дослідження речей, документів, матеріальних слідів злочину» тощо, уживані в процесуальному законі, не вирішують проблеми формування доказової інформації (доказів). Уважаємо, що «відомості», «фактичні обставини» або «дані» потрібно перевірити під час судового розгляду, а також на цій стадії кримінального провадження підтвердити їх статус як доказів. Звісно, така діяльність передбачає застосування криміналістичних знань, використання прийомів, методів, засобів і технологій криміналістики.

Тенденції криміналістики пов'язано із виникненням і формуванням її окремих галузей або напрямів й обумовлено необхідністю дослідження специфічних даних (фактів, слідів, інформації): наприклад, медичної, генотипоскопічної, комп'ютерної (цифрової), аерокосмічної або ядерної криміналістики.

Зокрема, *медична криміналістика* відбиває певний зв'язок між знаннями судової медицини та теорією судових доказів. У сучасних умовах термін «медична криміналістика» застосовують у наукових джерелах і нормативно-правових актах, але він не є поширеним¹⁸. Медична криміналістика — це комплексна галузь знань, якою послуговуються під час здійснення юридичної діяльності — розкриття й розслідування злочинів або судового розгляду кримінальної справи. Використання даних медичної криміналістики пов'язане з дослідженням специфічних речових доказів, різних за походженням слідів

18 Shepitko V. Yu., Olkhovsky V. O., Shepitko M. V. The Process of Scientific Knowledge Integration in Crime Prevention and Trends of Medical Criminalistics Development in Ukraine in XIX — early XX century. *Wiadomości lekarskie*. 2020. T. LXXIII. Nr 1. P. 176—179. DOI: 10/36740/WLek202001133 (дата звернення: 28.11.2021).

(механічного, хімічного, біологічного, електричного, балістичного та ін.). Медична криміналістика є певною системою наукових знань, яка ґрунтується на проведенні ідентифікаційних (або діагностичних, або ситуаційних) досліджень певних об'єктів — живих осіб, трупів (їх частин), речових доказів¹⁹.

Цифрові докази та проблема формування цифрової криміналістики

Цифрова криміналістика (*Digital Forensics*) є перспективним напрямом у розвитку криміналістичних знань і судово-експертної діяльності. Тому цифрову криміналістику можна розглядати як стратегічний напрям розвитку криміналістичної науки²⁰. Інколи цей напрям криміналістики називають *комп'ютерною криміналістикою* (*Computer Forensics*). Деякі науковці навіть сприймають комп'ютерну криміналістику як «прикладну науку про розслідування злочинів (інцидентів), пов'язаних із комп'ютерною інформацією, при дослідженні цифрових доказів, методів пошуку, отримання і фіксації таких доказів»²¹.

Розвиток цифрової криміналістики відбувається за трьома основними напрямами: 1) формування окремої наукової галузі в криміналістиці; 2) застосування спеціальних знань під час роботи із цифровими доказами; 3) про-

ведення судових експертиз (зокрема, комп'ютерно-технічної)²².

У спеціалізованих джерелах увагу акцентовано на необхідності дослідження так званих цифрових доказів (цифрової інформації) — інформації, створеної за допомогою високих інформаційних технологій. У зарубіжних країнах широкого застосування набув термін *digital evidences* (цифрові докази), під яким розуміють будь-які збережені дані або дані, що передають із використанням комп'ютерної чи іншої техніки. Цифрові докази — це фактичні дані, подані у цифровій формі й зафіксовані на будь-якому типі носія²³. Поряд із терміном «цифрові докази» використовують також інші, наприклад: «електронні докази», «електронні сліди», «цифрові джерела інформації», «електронні документи» тощо²⁴.

Пунктом 1 ч. 2 ст. 99 КПК України передбачено, що до документів, зокрема, можуть належати матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (зокрема, електронні). У ч. 4 цієї статті регламентовано, що «дублікат документа<...>, а також копії інформації, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, телекомунікаційних системах, інформаційно-телекомунікаційних системах, їх невід'ємних частинах, виготовлені

19 Shepitko V. Yu., Olkhovsky V. O., Shepitko M. V. The Process of ...

20 Шепітько В., Шепітько М. Формування цифрової криміналістики як стратегічний напрям розвитку науки. *Kriminalistika a Forenzné Vedy: Veda, Vzdelávanie, Prax*. Zborník príspevkov 17 Medzinárodný kongres (Bratislava, Slovenská republika, 16—17.09.2021). Bratislava, 2021. С. 190.

21 Гриців О. І. Криміналістика в комп'ютерних системах: процеси, готові рішення. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Автоматика, вимірювання та керування*. 2013. № 774. С. 120—126. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULP_2013_774_22 (дата звернення: 28.11.2021).

22 Шепітько В., Шепітько М. Доктрина криміналістики ... . С. 21.

23 Цехан Д. М. Цифрові докази: поняття, особливості та місце у системі доказування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2013. № 5. С. 256—260. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2013_5_58 (дата звернення: 28.11.2021).

24 Див.: Журавель В. А., Шепітько В. Ю. Розвиток криміналістики ... . С. 657.

слідчим, прокурором із залученням спеціаліста, визнаються судом як оригінал документа».

Цифрові докази вимагають новітніх підходів до їх збирання, зберігання, використання та дослідження під час доказування у кримінальному провадженні. Заслужують на увагу розробки українських науковців щодо методик розслідування злочинів, скоєних у кіберпросторі, побудови їх криміналістичної характеристики, визначення алгоритму їх розслідування, а також специфіки використання спеціальних знань і проведення судових експертиз під час розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень²⁵.

Формування ядерної криміналістики як нового наукового напрямку

У сучасних умовах ядерну криміналістику (*Nuclear Forensics*) розглядають як нову галузь комплексного наукового дослідження, вид судової експертизи або окремий напрям криміналістики. Ядерна криміналістика — доволі новий напрям наукових досліджень, появу якого зумовлено сплеском ядерної контрабанди та який покликаний надати відповіді на низку питань, пов'язаних з ідентифікацією, призначенням, ступенем небезпеки, походженням і шляхами транспортування затриманих ядерних, радіоактивних матеріалів і радіаційних джерел, що є сьогодні одним із найважливіших питань міжнародної безпеки²⁶.

У довідковій літературі ядерну криміналістику визначено як вид судової експертизи, що полягає в дослідженні ядерних та інших радіоактивних матеріалів, пошуку доказів їх походження, місця і шляхів їх незаконного обігу та збагачення, а також слабких місць забезпечення таких матеріалів²⁷. Ядерна криміналістика є аналізом ядерних матеріалів із метою здобуття інформації про їх походження, а також способи виробництва й використання. Через те, що методи аналізу, застосовувані в ядерній криміналістиці, здебільшого руйнівні, вибір правильного набору й послідовності методів дослідження зразків є одним із найважливіших чинників, що дає змогу фахівцям вирішувати поставлені перед ними завдання²⁸.

У літературних джерелах висловлено думку про те, що особливе місце поміж заходів ядерної безпеки належить ядерній криміналістиці. Водночас ядерна криміналістика — це системний аналіз ізотопних сигнатур, хімічних властивостей і фізичних характеристик ядерного або іншого радіоактивного матеріалу²⁹. Уважають, що ядерна криміналістика бере свій початок із середини 1990-х років. Сьогодні ядерну криміналістику визнано дієвим інструментом для посилення регуляторного контролю і фізичного захисту ядерних та інших радіоактивних матеріалів (далі — ЯРМ). Ядерно-криміналістичні дослідження спрямовані не тільки на

25 Самойленко О. А. Основи методики розслідування злочинів, вчинених у кіберпросторі : монографія / за заг. ред. А. Ф. Волобуєва. Одеса, 2020. 372 с. URI: <https://hdl.handle.net/11300/13264> (дата звернення: 28.11.2021).

26 Большаков В. Б., Косач Н. І. Регіональні лабораторії з ядерної криміналістики — інструмент МАГАТЕ і ЕС у боротьбі з міжнародним тероризмом. *Метрологія*. 2014. С. 68.

27 Шепітько В., Шепітько М. Кримінальне право ... . С. 302.

28 Долматов Д. О. Методы определения элементного состава в ядерной криминалистике. *Современные техника и технологии. Секция 8: Физические методы в науке и технике : XX Междунар. науч.-практ. конф.* 2014. С. 9.

29 Біленчук П. Д., Обіход Т. В. Правове і криміналістичне забезпечення протидії ядерному тероризму. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 1. С. 294.

визначення характеристик, виявлених поза межами регуляторного контролю ЯРМ, а й найчастіше на визначення джерела походження вилученого ЯРМ³⁰.

У п. 10 Комюніке Сеульського саміту з ядерної безпеки від 27.03.2012 р. зазначено, що «ядерна криміналістика може бути ефективним інструментом для визначення походження виявлених ядерних та інших радіоактивних матеріалів і збирання доказів з метою переслідування за фактами незаконного обігу та їх законірного використання. У цьому зв'язку держави закликано працювати одна з одною, а також із МАГАТЕ з метою розвитку і зміцнення потенціалу в галузі ядерної криміналістики. У цьому відношенні вони можуть у міру доцільності об'єднувати навички, що належать як до звичайної, так і до ядерної криміналістики»³¹.

Висновки

Теоретико-пізнавальну модель криміналістики розглянуто у співвідношенні із розвитком судових наук і судової експертизи, а також у межах її формування в юридичній доктрині. У сучасних умовах розвиток криміналістики пов'язаний із формуванням як внутрішньої її структури (системи), так і з появою нових галузей (напрямів).

У структурі криміналістики запропоновано зважати на важливий її розділ — «Криміналістичну стратегію» — як на певну систему криміналістичних засобів у протидії злочинності на віддалену перспективу (зокрема, міжнародне співробітництво в різних формах).

Криміналістика є наукою про формування доказової інформації. До предмета криміналістики традиційно належать закономірності, пов'язані з процесами доказування (збиранням, дослідженням, оцінюванням і використанням доказів). Визначено сутність доказів і їх формування на різних етапах кримінального провадження. Наведено аргументи щодо формування змагальної криміналістики та судової криміналістики. Аргументовано необхідність використання криміналістичних знань різними сторонами кримінального провадження як під час досудового розслідування, так і судового розгляду. Суб'єктом застосування криміналістичних знань має бути не лише слідчий, а й прокурор, слідчий суддя, дізнавач, детектив, суддя, адвокат.

Визначено тенденції криміналістики, пов'язані з формуванням її окремих галузей (напрямів): медичної, генотипоскопічної, комп'ютерної (цифрової), аерокосмічної та ядерної криміналістики. Формування нових напрямів криміналістики обумовлено науково-технічним прогресом, запровадженням новітніх технологій, необхідністю виявляти специфічні сліди і збирати докази (геномні, цифрові, ядерні тощо). Сформульовано визначення понять цифрової та ядерної криміналістики.

Теоретико-методологическая модель криминалистики и её новые направления

Валерий Шепитько

Цель работы — выявить тенденции развития криминалистики в глобализованном

30 Щодо заходів у сфері ядерної криміналістики / Державна інспекція ядерного регулювання України : офіц. вебпортал. URL: <https://snriu.gov.ua/news/shchodo-zakhodiv-u-sferi-yadernoi-kriminalistiki> (дата звернення: 27.11.2021).

31 Сеульское комюнике : принято на Сеульском саммите по ядерной безопасности 2012 г. (26—27.03.2012) : IAEA INFCIRC/838 (31.05.2012). URL: https://www.iaea.org/sites/default/files/publications/documents/infcircs/2012/infcirc838_rus.pdf (дата звернення: 27.11.2021).

мире, определить её границы, спрогнозировать появление новых направлений и охарактеризовать их. Исследована теоретико-методологическая модель криминалистики, прослежены тенденции и особенности формирования криминалистики в современных условиях.

Рассмотрено формирование внутренней структуры криминалистики (её системы), определена связь с другими науками (естественными, гуманитарными, социальными, формальными), установлено соотношение с судебными науками (судебной медициной, судебной токсикологией, судебной психологией, судебной химией и пр.), а также судебной экспертологией. Обращено внимание на направленность вектора криминалистики Украины к единому криминалистическому европейскому пространству. Обоснована необходимость создания в структуре криминалистической стратегии.

Рассмотрены особенности возникновения, формирования и развития новых отраслей (направлений) криминалистики: состязательной, судебной, медицинской, генотипоскопической, аэрокосмической, компьютерной (цифровой) и ядерной. Аргументирована необходимость использования криминалистических знаний разными сторонами уголовного судопроизводства как в ходе досудебного расследования, так и в процессе судебного разбирательства. Субъектами применения криминалистических знаний должен быть не только следователь, но и прокурор, следственный судья, дознаватель, детектив, судья, адвокат.

Возникновение новых отраслей криминалистики связано с научным-техническим прогрессом, появлением новейших технологий, необходимостью работы со специфическими следами и сложностями сбора и исследования доказательств. Особое внимание уделено развитию и станов-

лению медицинской, цифровой и ядерной криминалистики.

Ключевые слова: криминалистика; модель криминалистики; судебные науки, отрасли криминалистики; медицинская криминалистика; цифровая криминалистика; ядерная криминалистика.

Theoretical and methodological model of criminalistics and its new directions

Valerii Shepitko

This research paper purpose is to find out tendencies of development of criminalistics in globalized world, define its borders, forecast emergence of new directions and to characterize them.

Theoretical and methodological model of criminalistics is studied, tendencies and specifics of formation of criminalistics in modern conditions are traced.

Formation of internal structure of criminalistics (its system) is considered, connection with other sciences (natural sciences, humanities, social, formal) is determined, relationship with forensic sciences (forensic medicine, forensic toxicology, forensic psychology, forensic chemistry, etc.) and forensic expertology is established. Attention is drawn to the orientation of the forensic vector of Ukraine to a single forensic European space. Necessity of creating a new section in the structure of criminology, namely: forensic strategy is substantiated.

Origin specifics, formation and development of new branches (directions) of criminology are considered: competitive, judicial, medical, genotypic, aerospace, computer (digital) and nuclear ones. Necessity of using forensic knowledge by different parties in criminal proceedings both in while of pre-trial investigation and in legal proceedings is argued. The subjects of specific expertise application of forensic knowledge should be not only the investigator, but prosecutor, investigating judge, interrogator, detective, judge, lawyer.

Emergence of new branches of criminology is associated with scientific and technological progress, the emergence of new technologies, the need to work with specific traces and complexity of collecting and examining evidence. Special attention is paid to development and formation of medical, digital and nuclear forensics.

Keywords: *criminalistics; model of criminalistics; forensic sciences, branches of criminalistics; medical forensics; digital forensics; nuclear forensics.*

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добиранні й аналізуванні даних, рішенні про публікацію чи підготовку рукопису.

Учасники

Автор вніс свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і бере на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів, що стосується цієї теми, хоча він є співголовним редактором збірника; він не брав участі в ухваленні рішення щодо оприлюднення, і цю статтю піддано повному процесу експертної перевірки та редагування.

References

- Ackermann, R., Kurapka, V. E., Malewski, H., Shepitko, V. (2020). Schaffung eines einheitlichen europaischen Kriminalistischen Raumes: Die Tatigkeit offentlicher Organisationen zur Starkung der internationalen Beziehungen. *Kriminalistik*. Is. 6.
- Bilenchuk, P. D., Obikhod, T. V. (2017). Pravove i kryminalistychne zabezpechennia protydiv yadernomu teroryzmu [Legal and Forensic Support for Combating Nuclear Terrorism]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. № 1 [in Ukrainian].
- Bolshakov, V. B., Kosach, N. I. (2014). Rehionalni laboratorii z yadernoi kryminalistyky – instrument MAHATE i ES u borotbi z mizhnarodnym teroryzmom [Regional Laboratories on Nuclear Forensics – IAEA and EU Instrument in Combating International Terrorism]. *Metrolohiia* [in Ukrainian].
- Dolmatov, D. O. (2014). Metody opredeleniia ehlementnogo sostava v iadernoi kryminalistike [Methods for determining elemental composition in nuclear forensics]. *Sovremennye tekhnika i tekhnologii. Sektsiia 8: Fizicheskie metody v nauke i tekhnike*: XX Mezhdunar. nauch.-prakt. konf. [in Russian].
- Gross, G. (1908). *Rukovodstvo dlia sudebnykh sledovatelei kak sistema kryminalistyki* [Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik]. Novoe izd., perepech. s izd. 1908 g. Moskva [in Russian].
- Hrytsiv, O. I. (2013). Kryminalistyka v kompiuternykh systemakh: protsesy, hotovi rishennia [Criminalistics in Computer Systems: Processes, Ready-Made Solutions]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Avtomatyka, vymiriuvannia ta keruvannia*. № 774. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULP_2013_774_22 [in Ukrainian].
- Karabut, L. V. (2012). Shchodo formuvannia dokaziv pid chas dosudovoi kryminalnoi protsesualnoi diialnosti za novym KPK [Regarding the formation of evidence during pre-trial criminal proceedings under the new Criminal Procedural Code of Ukraine]. *Chasopys Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademii»*. Seriia «Pravo». № 1 (5) [in Ukrainian].
- Kliuiev, O., Simakova-Yefremian, E. (2021). Doktrynalni pidkhody do sudovoi ekspertyzy v Ukraini [Doctrinal Approaches to Forensic Science in Ukraine]. *Pravo Ukrainy*. № 8 [in Ukrainian].
- Kurapka, V. Eh., Malevski, G. (2019). Nauchnaia kontsepsiia kryminalisticheskoi politiki v stratehiakh organov pravoporiadka kak innovatsionnyi proryv v obespechenii sozdaniia obshchego evropeiskogo kryminalisticheskogo prostranstva [Scientific Concept of Forensic Policy in the Strategies of law Enforcement Agencies as an Innovative Breakthrough in Ensuring the Creation of a Common European Forensic Space]. *Innovatsiini metody ta tsyfrovi tekhnolohii v kryminalistytsi, sudovii ekspertyzi ta yurydychnii praktytsi*: mat-ly mizhnar. «kruhl. stolu» (Kharkiv, 12.12.2019). Kharkiv [in Russian].
- Lukashevych, V. H. (2016). Dokazy ta dokazuvannia v kryminalno-protsesualnomu ta kryminalistychnomu vymiri [Evidence and Proof in the Criminal Procedure and Forensic Dimension]. *Derzhava ta rehiony. Seriia: Pravo*. № 1 (51). URL:

- http://nbuv.gov.ua/UJRN/drp_2016_1_16 [in Ukrainian].
- Pravova doktryna Ukrainy (2013). U 5 t. T. 5: Kryminalno-pravovi nauky v Ukraini: stan, problemy ta shliakhy rozvytku [Legal Doctrine of Ukraine. In 5 vols. Vol. 5: Criminal Law Sciences in Ukraine: State, Issues and Ways of Development] ; za zah. red. V. Ya. Tatsiia, V. I. Borysova. Kharkiv [in Ukrainian].
- Samoilenko, O. A. (2020). *Osnovy metodyky rozsliduvannia zlochyniv, vchynenykh u kiberprostorii* [Fundamentals of Methods of Investigating Crimes Committed in Cyberspace]: monohrafiia / za zah. red. A. F. Volobuieva. Odesa. URI: <https://hdl.handle.net/11300/13264> [in Ukrainian].
- Seulskoe kommiunike [Seoul Communiqué]: priniatio na Seulskom sammite po iadernoi bezopasnosti 2012 g. (26–27.03.2012) : IAEA INFIRC/838 (31.05.2012). URL: https://www.iaea.org/sites/default/files/publications/documents/infircs/2012/infirc838_rus.pdf [in Russian].
- Shchodo zakhodiv u sferi yadernoi kryminalistyky [Regarding Measures in the Field of Nuclear Forensics] / Derzhavna inspektsiia yadernoho rehuliuвання Ukrainy : ofits. vebportal. URL: <https://snriu.gov.ua/news/shchodo-zakhodiv-u-sferi-yadernoi-kryminalistyky> [in Ukrainian].
- Shepitko, M. V. (2020). Kontseptualni zasady rozvytku kryminalistyky ta sudovykh nauk [Conceptual Bases of Development of Criminalistics and Forensic Sciences.]. *Arkhiv kryminolohii ta sudovykh nauk* : nauk. zhurn. № 1 [in Ukrainian].
- Shepitko, V. Yu., Olkhovskiy, V. O., Shepitko, M. V. (2020). The Process of Scientific Knowledge Integration in Crime Prevention and Trends of Medical Criminalistics Development in Ukraine in XIX – early XX century. *Wiadomości lekarskie*. T. LXXIII. Nr 1. DOI: 10/36740/WLek202001133.
- Shepitko, V. Yu., Zhuravel, V. A., Konovalova, V. O. ta in. (2019). *Kryminalistyka* [Criminalistics]: pidruchnyk. U 2 t. T. 1 ; za red. V. Yu. Shepitka. Kharkiv [in Ukrainian].
- Shepitko, V., Shepitko, M. (2021). Doktryna kryminalistyky ta sudovoi ekspertyzy: formuvannia, suchasnyi stan i rozvytok v Ukraini [Doctrine of Criminalistics and Forensic Science: Formation, Current State and Development in Ukraine]. *Pravo Ukrainy*. № 8 [in Ukrainian].
- Shepitko, V., Shepitko, M. (2021). Formuvannia tsyfrovoi kryminalistyky yak stratehichnyi napriamok rozvytku nauky [Formation of Digital Forensics as a Strategic Direction of Science Development]. *Kryminalistika a Forenzné Vedy: Veda, Vzdelávanié, Prax*. Zborník rrispevkov 17 Medzinárodný kongres (Bratislava, Slovenská republika, 16–17.09.2021). Bratislava [in Ukrainian].
- Shepitko, V., Shepitko, M. (2021). *Kryminalne pravo, kryminalistyka ta sudovi nauky* [Criminal Law, Criminalistics and Forensic Science]: entsyklopediia. Kharkiv [in Ukrainian].
- Tsekhan, D. M. (2013). Tsyfrovi dokazy: poniattia, osoblyvosti ta mistse u systemi dokazuvannia [Digital Evidence: Concepts, Features and Place in Evidence System]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Yurysprudentsiia*. № 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2013_5_58 [in Ukrainian].
- Ukrainian Legal Doctrine in Five Volumes* (2018). V (2): Judicial Law, Penal Law, and Forensic Legal Sciences. Ed. by V. Ia. Tatsyi and V. I. Borysov. London, 2018.
- Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia* [Great Ukrainian Legal Encyclopedia] (2018). U 20 t. T. 20: Kryminalistyka, sudova ekspertyza, yurydychna psykholohiia; redkol.: V. Yu. Shepitko (holova) ta in. Kharkiv [in Ukrainian].
- Yusupov, V. (2021). Istoriiia formuvannia doktryny kryminalistyky v Ukraini [Formation History of doctrine of Criminalistics in Ukraine]. *Pravo Ukrainy*. № 8 [in Ukrainian].
- Zhuravel, V. A., Shepitko, V. Yu. (2021). Rozvytok kryminalistyky ta sudovoi ekspertyzy v Ukraini: nablyzheniia do yedynoho yevropeiskoho prostoru [Development of Criminalistics and Forensic Science in Ukraine: approaching the single European space] / *Pravova nauka Ukrainy: suchasnyi stan, vyklyky ta perspektivy rozvytku* : monohrafiia. Kharkiv [in Ukrainian].

Шепітько, В. (2021). Теоретико-методологічна модель криміналістики та її нові напрями. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 3 (25). С. 9–20. DOI: 10.32353/khrife.3.2021.02.